

נעלם גם כן, וכל שכן במקום שנקטו משל שאינו מורגל'. (כך שיטתו של 'הכהן הגדול' בכל מקום, לדקדק בלשונות חכמים ובשיחתם, ולהראות נכוחה מעומקי הענינים הטמונים בהם, עד שיוצאים הדברים לאור מאירים ומשמחים). מקוצר הדעת ומקוצר המקום לא נביא כאן את כל אריכות דבריו, שהם מכבשונו של עולם (עיקרי הדברים בנויים על דברי רבו, רמ"י מאיזביצא זצ"ל, ומוזכרים בקצרה ב'מי השילוח' בכמה מקומות). אולם תורף הדברים מבוסס על שני ענינים: הענין הראשון, יוסף ושמעון מהווים שני הפכים (וזה סוד הדבר ששמעון היה העיקר במכירת יוסף, וגם יוסף בחר לאסור את שמעון בדוקא). בשבטו של שמעון, היה החסרון הגדול – למראית העין – שבכל שבטי ישראל (במעשה זמרי, ועוד). ובירורו (היינו, הגילוי שחסרון זה אינו אלא למראית העין, ולאמיתו של דבר הוא דוקא הקל ביותר) נעשה על ידי מידת יוסף, שהוא מוגדר בפגמים אלו ביותר.

והענין השני: הבנים הם מבררים את האבות, ובבנים נגלה מעמקי לב האבות והנעלמות שבהם (ע' רמב"ן – נצבים, עה"פ 'פן יש בכם').

ולכן, הבירור והתיקון השלם הוא כאשר תהיה בחינת 'יוסף בן שמעון' – היינו, הבן יגלה את מעמקי נפש האב, כאשר יהיה הבן ההפך שלו ממש. ועל כן, כיון שעיקר ענינו של 'בן' – בירור מולידיו, מצאו חז"ל לקרוא לסתם בן, על דרך משל 'יוסף בן שמעון'.

דף כה

הערות ובאורים בפשט

'ואי אשמעינן שדה, משום דלחומרא' – ולכן חייב להחזירה ביובל. ואין אומרים כאן 'המוציא מחברו עליו הראיה' – משום שהרי יש עליו מצות יובל, ואף על פי שבספק בכור אומרים 'המוציא מחברו' ופטור ממצות פדיון, כאן שונה, לפי שאין לו הפסד גמור, שמסתמא חילקו בשוה. (שער המלך ה' גירושין ג.ד. וצ"ב החילוק בין הפסד רב למועט. וגם פעמים יכול להיות שמפסיד הרבה). ועוד יש לומר, כיון ששניהם יורשים, אין אחד מהם מוחזק יותר מחברו, ואין כאן 'מוציא מחברו'. (גט פשוט' למהרה"ם בן חביב – מובא בשער המלך שם. ותמה על דבריו שהרי לאחר שחלקו, ודאי כל אחד מוחזק בחלקו. ואולי י"ל שכיון שהספק היה קיים עוד קודם החלוקה, מעיקרא החלוקה לא היתה ליותר מוזן היובל, מחמת הספק. וע"ע בפני יהושע).

'אי נמי כתחילה' – יש מי שפרש בדרך זו: אף כי אומרים 'יש ברירה', ביורשים אין אומרים שהוברר למפרע שזה החלק שקיבל עתה, ירש כבר במות האב, לפי שכל יורש עומד במקום האב ממש, והכל שייך לכולם כל עוד לא חלקו. אלא שדין 'ברירה' מועיל שהוברר הדבר שחלק זה הוא חלקו המיועד לו לכשיחלקו, ודין 'יורש' יש על חלקו זה, ולא 'לוקח'. אך דוקא מן החלוקה ואילך, ולא שייך כאן שיתברר על הזמן הקודם.

לכך, לענין חזרה ביובל, הרי קנה כל אחד מהשני אף למאן דאמר 'יש ברירה', ולכן מחזירים ביובל. (חידושי הגרנ"ט – פא. וגדר זה מובא בחידושי הגר"ח על הש"ס – תמורה ל. ובדומה לזה (בחלוקת שותפים ולא ביורשים) ב'שערי ישר' שער ג ס"פ כ"ב).

ציונים ורשאי פרקים, לעיון

'תנאי' ו'ברירה' – הראשונים שאלו מה הפרש יש בין דין תנאי ל'ברירה', ולמה בכל תנאי לא נדון בו מצד ברירה.

רש"י ותוס' כאן כתבו, שאכן כל תנאי עתידי, שעתה הוא בספק, וגם אין בידו ובדעתו לקיימו,

לפי שאינו תלוי בו – באנו למחלוקת התנאים אם 'יש ברירה' או אין. ואולם הרמב"ן ועוד ראשונים כתבו שאין אומרים 'ברירה' אלא כשמתנה על שני דברים, כגון כתיבת גט לאחת משתי נשיו שכותב לאיזו שתצא תחילה, או מניח שני עירובין לשני צדדים ומתנה עליהם, ובוזה אין אומרים שיתברר למפרע למאן דאמר 'אין ברירה', כיון שחוסר הברור הוא מצד עצמו של הדבר (לשון המאירי). אבל תנאי על דבר אחד, כגון שכותב גט לאשתו אחת אם תצא ראשונה מן הפתח – אין זה ענין לברירה (ויש להטעים עפ"י הכלל הידוע 'תנאי – מילתא אחריתא'), וכל שנתקיים התנאי, נתקיים הדבר. (וכהגדרת האחרונים: אין דנים על ברירה אלא כשצריך ברור למפרע בשתי האפשרויות השונות, אבל בתנאי רגיל, שאם לא נתקיים, ממילא אין הדבר חל, נמצא שאין צריך התחדשות למפרע אלא לצד אחד של הספק – זה אינו ענין לברירה – ע' עונג יום טוב, ה; דרכי משה לר"מ עמיאל, ועוד).

והמהרש"ל (בקונטרס הברירה, ב"ק פרק ה) הסביר חילוק זה בדרך שונה: אין אומרים 'ברירה' אלא בשני צדדים, לפי שיכול להיות גם צד שלישי, שלא תצא ראשונה לא זאת ולא זאת, וכן כל כיוצא בזה. אבל בתנאי רגיל, ישנם רק שני צדדים בספק, או שיתקיים הדבר או שלא יתקיים. וזה כלל גדול בדיון. וכן הסכים עמו בקצות החושן (א,א) והאריך לדון בוה גבי 'שעה אחת קודם מיתתי'. עוד כתב הרמב"ן: גם בתנאי בדבר אחד, יש לפעמים שתלוי הדבר בשאלת ברירה – כאשר הדבר מותנה ברצונו של אדם ולא במעשה, ואז אפילו בדבר שבידו, כיון שתלה הדבר ברצון, שהוא דבר המסור ללב ומשתנה משעה לשעה, בוה אין מועיל תנאי למאן דאמר 'אין ברירה'. אך זה רק כשהתנה 'אם ירצה' אבל אם אמר 'אם לא ימחה' – מועיל התנאי. והסבירו האחרונים חילוק זה, משום שכל תנאי שהוא ב'שב ואל תעשה' כמו 'הרי זה גיטך אם לא ימות פלוני', כיון שהתנאי מתקיים מאליו, וכשמתקיים התנאי ממילא חל המעשה – אין זה ענין לברירה כלל. (שאגת אריה צג). (המובא כאן נכתב על פי אנצ. תלמודית, ערך 'ברירה'. על סברת חילוקן של הרמב"ן ע"ע בדרוש וחיידוש לרעק"א – עירובין לו; שערי ישר ז, יח. וע"ע חיידושי ר' שלמה היימן, גיטין יב, ז; בית ישי סב).

דף כו

הערות ובאורים בפשט

'צריך שיניח מקום האיש ומקום האשה ומקום הזמן' – ולמה לא אמרו גם 'מקום העיר'? משמע שהגט כשר גם ללא ציון מקום העיר (אלא אם כתב שם עיר אחרת – פסול). (הגהות אשר"י פרק ד, אות ז).

והרי"ד כתב שהסופר כותב שם העיר ואינו צריך להניחו, ואמנם אין הגט כשר אלא לבני אותה עיר. וסתם סופר אינו כותב אלא לבני עירו.

וצריך שיניח אף מקום הרי את מותרת לכל אדם' – וזה שלא כתוב כן במשנה, לפי שפשוט הדבר לדעת רבי אלעזר, ואין בכך כל חיידוש. ועוד, שאין זה בכלל 'הכותב טופסי גיטין', כי זה ודאי תורף הגט. (אבל בהנחת מקום הזמן, יש חיידוש, שאף מן האירוסין צריך זמן אמת, כדלקמן בגמרא). (עפ"י תוס' להלן בע"ב ד"ה קא; ופני יהושע).

(ע"ב) 'משום קטטה...' – ואף על פי כן גזר שאר שטרות אטו גיטין. ואף שיש כאן לכאורה גזירה (גזירת שאר שטרות אטו גט) לגזירה (בגט עצמו משום קטטה) – אי לא האי לא קיימא האי. ורבי יהודה שגזר אפילו בטופס של שאר שטרות, אפשר שסובר כרבי אלעזר ולא כרבי מאיר. (תוס' הרא"ש)